

Платформа 4. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 378:65.012.8

І. Тарасенко, О. Тарасенко, О. Батрак

irataras@ukr.net

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОНІТОРИНГУ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тенденції та перспективи розвитку вищої освіти України в сучасних умовах визначаються множиною проблем, небезпек та ризиків, серед яких [1]: недостатній рівень фінансування ЗВО; високий рівень зношеності матеріально-технічної бази ЗВО; недостатній рівень інвестування в розвиток ЗВО; низький рівень оплати праці працівників вищої кваліфікації зниження рівня якісного складу НПП через плінність кадрів; регіональні диспропорції у фінансуванні підготовки студентів в різних регіонах України, та, як наслідок, зниження рівня конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. Крім того, слід зазначити, що в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів освітня система України потрапляє під вплив чинників, які, з одного боку, відкривають нові можливості для розвитку, з іншого – породжують нові небезпеки та загрози.

Аналізуючи вплив різних чинників економічної безпеки ЗВО, які систематизовано в працях Л.П. Снігір [2], Богми О.С. [3], Петрової І.Л. [4], Касич А.О. [4] необхідно визначити ті, що мають національні особливості, і, враховуючи сучасний стан соціально-економічного і політичного середовища в Україні, представляють загрозу для розвитку не лише вищої освіти як системи, але й економіки країни в цілому. Так, до чинників-загроз відповідно до підходів [2-4] необхідно віднести: *політичне середовище*, для якого характерними є процеси, викликані зміною загальнополітичних орієнтацій в суспільстві; *економічне середовище*, яке визначається загальною економічною ситуацією в країні, є найважливішим чинником підвищення економічної безпеки у сфері освіти; *демографічна ситуація*, яка продовжує погіршуватися як через зниження якості та рівня життя населення при позитивно зростаючих „номінальних” показниках прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, постійно зростаючого рівня інфляції та валютних курсів, зростання безробіття, через скорочення народжуваності та старіння населення, так і через відтік кадрів з країни, що призводить до зменшення потенційної кількості абітурієнтів; *соціокультурне та морально-етичне середовище*, як зазначається в [2, с. 652], внаслідок впливу інших чинників (політичних, економічних,

демографічних) зазнало деформацій, що проявилось у домінуванні „права сильнішого”, недобросовісній конкуренції, погіршенні соціального клімату всередині колективів ЗВО; *науково-технічне середовище*, зважаючи на те, що НТП є одним із найбільш масштабних чинників прямої дії, який визначає попит на освітні послуги за відповідними освітніми програмами та спеціальностями.

До чинників-можливостей, які виокремлено за результатами аналізу праці Л.П. Снігір [2], доцільно віднести: *правове середовище*, характер якого визначається правовими актами, що регулюють відносини власності, підприємництва, конкуренції, захист прав споживачів і знайшли відображення в Законі України „Про освіту”; *національне середовище* характеризується тим, що освітня політика України базується на принципах демократизації та гуманізму і орієнтована на досягнення сучасного світового рівня, відродження самобутнього національного характеру та традицій, докорінне покращення змісту, форм і методів навчання, збільшення інтелектуального потенціалу країни.

З розглянутого можна зробити висновок, що з метою підвищення ефективності процесу управління економічною безпекою системи вищої освіти (ЕБ СВО) необхідно розробити методичне забезпечення та інструментарій ідентифікації основних загроз, небезпек та ризиків, сукупний вплив яких і визначає рівень ЕБ СВО – високий, середній або низький. Така градація, запропонована в праці, обґрунтовується таким чином: високим слід вважати рівень, що визначається існуванням значимих загроз (для системи вищої освіти, на думку автора праці [6], такими загрозами є форс-мажорні обставини); середній рівень ЕБ СВО визначається впливом загроз, здатних знизити ефективність функціонування СВО, які, проте, не впливають на її розвиток та здатність до саморозвитку; низький рівень визначається за умов, коли система практично не здатна до розвитку та самозбереження, спостерігається обмеженість реалізації її потенціалу, система не відзначається привабливістю для інвестицій у виробничий та людський капітал.

Обґрунтовано, що економічна безпека окремих закладів вищої освіти (мікрорівень) залежить від

здатності ЗВО адекватно реагувати на загрози і порушення стабільності й рівноваги, протистояти цим загрозам завдяки своєчасним змінам структури і адаптації до умов зовнішнього середовища.

Встановлено, що управління економічною безпекою системи вищої освіти є процесом, спрямованим на створення умов для безперервної адаптації господарської діяльності, економічного механізму ЗВО до досягнення поставлених цілей в динамічних умовах зовнішнього середовища.

Розроблено систему індикаторів економічної безпеки для об'єктів різного рівня – ЗВО (локальний рівень), системи ЗВО регіону (регіональний рівень) та системи вищої освіти країни (національний рівень), які представлено з виокремленням груп показників: (1) ринкового успіху та визнання; (2) економічного потенціалу та ефективності управління процесами; (3) наукової та інноваційної діяльності. Так, до групи показників ринкового успіху та визнання локального рівня запропоновано віднести: середній бал абітурієнтів, які вступили до даного ЗВО за результатами ЗНО; індекс працевлаштування випускників аналізованого ЗВО за фахом; індекс конкурентоспроможності даного ЗВО в національних та міжнародних системах рейтингового оцінювання університетів; перспективна ринкова та експортна стабільність ЗВО за показниками задоволення попиту на освітні послуги на ринку освітніх послуг України та через навчання іноземних студентів; частка повторних звернень (після успішного завершення навчання) для отримання додаткових освітніх послуг в загальній кількості послуг, що надаються, %. До групи показників економічного потенціалу та ефективності управління процесами локального рівня запропоновано включити: рівень людського капіталу ЗВО; індекс середньої заробітної плати НПП даного ЗВО до середнього рівня заробітної плати ЗВО регіону (країни, середнього по промисловості); структура штатних НПП даного ЗВО за віком (науковими ступенями, вченими званнями); формування доходів (від усіх джерел (бюджетних та позабюджетних коштів); частка обсягів надходження коштів від основної освітньої діяльності в загальному обсязі доходу ЗВО від усіх видів діяльності, %; частка обсягів надходження коштів від здавання в оренду нежитлових приміщень в загальному обсязі доходу ЗВО від усіх видів додаткової діяльності, %; щорічний приріст доходу від усіх видів освітньої та наукової діяльності за рахунок збільшення обсягів та розширення спектру послуг, які надаються, %); частка коштів, інвестованих в розвиток ЗВО, в загальному обсязі фінансових ресурсів ЗВО; динаміка обсягів загального та спеціального фонду ЗВО; рівень освітнього процесу за показниками виконання вимог акредитації; рівень фінансової ефективності ЗВО та здатність функціонувати автономно; участь ЗВО в регіональних (національних, міжнародних) соціальних програмах та заходах; частка випускників, підготовлених за цільовим замовленням роботодавців, %. До групи показників наукової та інноваційної

діяльності віднесено: обсяг НДДКР в розрахунку на 1 НПП; рівень результативності наукової та науково-технічної діяльності ЗВО; кількість виконаних робіт та обсяги їх фінансування; інтегрованість наукової (науково-технічної) діяльності закладу вищої освіти у світовий освітньо-науковий простір; кількість об'єктів та обсяги надходжень від впровадження наукових розробок за межами ЗВО; кількість атестованих наукових напрямів ЗВО; загальна кількість навчально-наукових приміщень в розрахунку на одного студента.

Для оцінювання економічної безпеки СВО як інтегральної характеристики рівня ЕБ окремих ЗВО запропоновано формулу:

$$EB^{CBO} = \sum_{i=1}^n EB_i^{ZBO} \cdot \mathcal{U}_i^{ckop}, \quad (1)$$

де EB^{CBO} – рівень (стан) ЕБ СВО (стійкий, прийнятний, передкризовий, кризовий); EB_i^{ZBO} – рівень економічної безпеки i -го ЗВО; \mathcal{U}_i^{ckop} – частка i -го ЗВО, визначена за контингентом студентів; i – кількість ЗВО, $i=1, \dots, n$.

Результати аналізу рівня ЕБ СВО доцільно використовувати при формуванні державної політики у сфері вищої освіти в контексті забезпечення економічної безпеки, враховуючи державні пріоритети щодо розвитку тих чи інших ЗВО, їх потенціал, стратегічне значення для розвитку людського капіталу країни та її економічного розвитку, внесок у національні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tarasenko, I.O. Economic security of higher education: opportunities and threats analysis / Iryna O. Tarasenko, Julia A. Bondarchuk, Oleksiy S. Tarasenko // Науковий Вісник Полісся. – № 4 (12). – Частина 1. – 2017. – С. 40-43.
2. Снігир Л.П. Фактори загроз економічній безпеці вищих навчальних закладів / Л.П. Снігир // Економіка і суспільство. – 2017. – Випуск № 9. – С. 647-653.
3. Богма О.С. Аналіз загроз економічній безпеці України / О.С. Богма // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 12. – С. 49-52.
4. Петрова І.Л. Становлення ринку інновацій в контексті економічної безпеки України / І.Л. Петрова // Ефективна економіка. – 2013. – № 8.
5. Касич А.О. Сутність та характеристики поняття «економічна безпека вищих навчальних закладів» Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2017. №2(109). С.22-28.